

Birulés, Fina (2007)

Una herencia sin testamento: Hannah Arendt

Barcelona: Herder, 254 p.

Aquest llibre és la primera monografia completa de Fina Birulés, professora de la Universitat de Barcelona, sobre Hannah Arendt (1909-1975), després de molts anys d'investigació i de publicacions al voltant de l'obra d'aquesta autora. Es tracta d'una exposició temàtica de caràcter molt subtil i d'empenta laboriosa. Darrerament, se senten alguns comentaris que veuen en l'obra d'Arendt una manera de pensar massa «fàcil». Obvien, és clar, que Arendt no fa metafísica; i, en determinats ambients filosòfics, això encara no es perdona. En el seu *Diari filosòfic*, Arendt constata el conflicte que hi ha entre la filosofia i la política. Se'n feia també ressò en una entrevista del 1964:

Esmento que entre la filosofia i la política hi ha una tensió. És la tensió entre la persona en tant que ésser que filosofa i la persona en tant que ésser que actua, i aquesta tensió no existeix en la filosofia de la natura. El filòsof es troba davant de la natura en la mateixa posició que les altres persones. Quan hi reflexiona, parla en nom de tota la humanitat. Però davant de la política no es troba en una posició neutral. Ja des de Plató!¹

L'obra d'aquesta filòsofa i teòrica de la política no va a cal notari: no ha fet testament. Dit d'una altra manera, en la «història» no hi ha cap final i, per tant, Arendt no construeix cap sistema de pensament assentat en el futur d'un progrés infinit. En certa manera, tot final és un nou començament. Hi ha, però, gent que desitjaria altres «finals»! Són els mateixos

que s'enrojolen quan se'ls parla de política. Saben que la política és una aposta pel món. I ells prefereixen mantenir-se'n «fora».

Per a Birulés el totalitarisme és el tema que vertebrava tota l'obra d'Arendt. La necessitat de comprendre aquest fenomen, que trasbalsa totes les formes heretades de la política, esdevé el guió de la resta de la seva obra. Les categories i els problemes centrals del pensament arendtià deuen molt a l'anàlisi del fenomen totalitari. Molts dels altres temes de la seva obra poden llegir-se com si fossin imatges invertides de les conceptualitzacions que duu a terme en *Els orígens del totalitarisme*. Amb aquest treball, l'autora no va pretendre d'escriure un tractat d'història de la Segona Guerra Mundial, sinó de comprendre les causes que van afavorir el sorgiment del nacionalsocialisme i del comunisme. Arendt analitza els moviments totalitaris que es despleguen per la lògica de la «idea» de raça o d'història, i que pretenen d'aconseguir un control total de la societat. Els totalitarismes fan trontollar l'«herència» política que, a grans trets, ens ha vingut de la Il·lustració i de tota la sèrie de moviments burgesos i proletaris dels segles XIX i XX.

Tot seguint atentament Arendt, Birulés constata el final de la «tradicició». El fil delicat —sempre ho va ser— de la tradició s'ha desfet. Aquest fil que dóna un mínim de significat a les institucions polítiques heretades s'ha trencat. Després d'això, l'acte de pensar s'assembla a «un pensament sense baranes». A les palpentes, sense refugi. Tot pensament crític se situa en l'esquerra que s'obre

1. *Converses amb Hannah Arendt*. Palma (Mallorca): Leonard Muntaner, 2006, p. 10.

entre el passat i el futur. Dit d'una altra manera, mirem enrere i recordem, mirem cap endavant i esperem. Arendt se situa fora de la tradició metafísica que, segons ella, va de Plató a Nietzsche i fins a Heidegger.

Una altra de les obres que Birulés analitza amb molta agudesesa és *Sobre la revolució*. Segons Arendt, la revolució trenca l'ordre existent però n'estableix un de nou que ha de ser recordat. Això li ve de l'herència romana de l'*auctoritas*. Els romans pretenien que la fundació de la ciutat fos recordada generació rere generació. En certa manera, també ho pretenen els pares fundadors de la nació nord-americana. *Sobre la revolució* analitza les diferències polítiques i socials que hi ha entre els esdeveniments de la revolució francesa de 1789 i els de la nord-americana de 1776. Aquest treball és molt suggerent quan analitza, amb una visió diferent, tot allò que s'esdevingué a les excolònies britàniques d'Amèrica del Nord. Arendt és del parer que a la Revolució Francesa prevalen les necessitats socials de l'*animal laborans* —aspecte que analitza en profunditat a *La condició humana*— mentre que a la revolució nord-americana prenen més protagonisme les llibertats civils, associades a la possibilitat d'una nova fundació política. La proclamació de la independència atura el continuïum de la història. Aquesta, però, no és la història que expliquen ni els historiadors historicistes ni els marxistes. Per a aquests, la història és una successió de fets que s'encaminen cap a un final d'impossible resolució dialèctica. Per deformació professional —diu Arendt—, els historia-

dors només cerquen finals de la història; i potser tot són començaments. Per tant, atesa la «història» oficial del progrés infinit en la qual som immersos, l'herència de la Revolució Francesa ha prevalgut en totes les revolucions i processos democràtics, especialment en aquells d'inspiració centralista. Des d'aleshores, i sobretot en les societats de masses, la preeminència de l'*animal laborans*, l'home que treballa, que produeix per consumir i consumeix per produir, té molt més protagonisme que l'home polític que es preocupa pels assumptes públics de la ciutat.

Un altre dels aspectes que Birulés tracta en el llibre és el tema de l'autoritat. El reconeixement de l'autoritat sempre ve de l'Altre. Els altres te la concedeixen, i no es pot pas reclamar amb exigències. Però, com que el fil de la tradició s'ha trencat, les relacions que teixien aquest entramat de significació també s'han trencat. Així doncs, només una actitud crítica envers el nostre present obrirà la possibilitat d'una nova forma d'autoritat reparadora, que es mantingui, però, ben allunyada de qualsevol experiència totalitària.

Arendt va ser una filòsofa que s'encarà amb la reflexió política. No fugí d'aquella situació de tensió que dèiem al començament. Birulés ho palesa amb escreix. Probablement, entre la feina del filòsof —l'observació de la realitat— i les contingències i les necessitats de la *pólis* sempre hi haurà d'haver un encaix ardu. O un «pacte» difícil.

Adrià Chavarria*

* Adrià Chavarria va morir el dia 31 d'octubre de 2009. Llicenciat en filosofia i en història, poeta, crític literari i assagista, director de la revista *Reis*, va morir amb només 36 anys després d'una curta i greu malaltia. Des d'aquestes línies, la redacció d'ENRAHONAR expressem el nostre més sentit condol.